

FÓRIS ÁGOTA¹ – PRÓSZÉKY GÁBOR²

¹Károli Gáspár Református Egyetem, BTK,
Magyar Nyelv-, Irodalom- és Kultúratudományi Intézet,
TERMIK (Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport), Budapest

²Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest
foris.agota@kre.hu; proszeky.gabor@nytud.hu

A zöld könyv: a magyar terminológiastratégiai munkák megalapozása és elindítása

1. Bevezetés

A Nyelvtudományi Kutatóközpont Lexikológiai Intézetének Terminológiai Kutatócsoportja (<https://nytud.hu/kutato-csoport/terminologia-kutato-csoport/kutatasi-terulet>) az *ELKH Kiemelt pályázat SA52/2021: Terminológia* című elnyert pályázata keretében vállalta, hogy előkészíti egy Terminológiai Koordinációs Központ létrehozásának tervét, ennek keretében pedig egy úgynevezett **zöld könyv** elkészítését terminológiastratégia témában. A zöld könyv egy olyan stratégiai célú vitaanyag, amely egy adott témában részletezi a konkrét kérdéseket, majd rámutat a lehetséges cselekvési irányokra. Olyan lehetséges megoldásokat fogalmaz meg, vagy olyan forogatókönyveket és sémákat mutat be, amelyek segíthetik a kormányzatot és/vagy az adott intézményrendszert cselekvési tervek és konkrét feladatsorok, valamint szakpolitikák megtervezésében és kialakításában, a jogalkotás területén és a pénzügyileg támogatandó célok meghatározásában.

Jelen zöld könyv feladata felhívni a figyelmet a terminológia mint szakpolitikai terület legfontosabb megoldatlan kérdéseire és kezdeményezni, hogy az érintett szervek a kérdésekkel a kormányzati és tudományos igazgatási stratégiai irányítás keretein belül foglalkozzanak. A terminológiastratégia támogatja az információ-, tudás-, innovációs, digitális és az oktatási stratégiákat, kapcsolódik az Európai Unió *Európa digitális évtizede: a 2030-ra kitűzött célok* címmel meghirdetett szakpolitikai programjához (https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_hu), amely útmutatásul szolgál Európa digitális átalakulásához; valamint a magyar kormány által *Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája* néven meghirdetett programhoz (<https://digitalisjoletprogram.hu/hu/kiadvanyaink>), ahol különösen a nyelvtechnológiai fejlesztésekhez, valamint

Fóris Ágota – Prószéky Gábor 2023. A zöld könyv: a magyar terminológiastratégiai munkák megalapozása és elindítása. In: Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.) *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv*. Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest. 11–22.

DOI: <https://doi.org/10.18135/term.2023.2>

az adatalapú gazdaság és a modern digitális szolgáltató állam kiépítésének terminológiai támogatásához tud hozzájárulni. Az online, nyilvánosan elérhető anyanyelvi terminológiai háttér biztosítja a digitális stratégiák anyanyelven való hozzáféréseinek a feltételeit, egyben a digitális oktatást, valamint a kis- és középvállalkozások és a közigazgatás digitális működtetésének háttérfeltételét. A szabad kereskedelemnek és az oktatási, kutatási és innovációs beruházásoknak egyaránt előfeltétele a megfelelő magyar nyelvű terminológia létezése, összegyűjtése, egyesítése és harmonizációja (és nem egységesítése), továbbá annak más nyelvek terminológiájával való harmonizációja. Ilyen terminológiastratégiai zöld könyvek elkészítése szakterületenkénti lebontásban is hasznos volna, történtek is kezdeményezések erre, így például a jogi-közigazgatási szakterületen (lásd pl. a *Glossa Iuridica* című folyóirat 2023/X/3. tematikus számában megjelenő írásokat).

A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv címmel megjelenő kötetbe olyan releváns, a terminológiastratégia témában korábban már megjelent tudományos írásokat válogattunk, amelyek segíthetik a kormányzat és az illetékes intézmények, kutatóintézetek terminológiai és terminológiastratégiai munkáját és jövőre vonatkozó terveik előkészítését. Egyes tanulmányok a terminológiastratégia általános kérdéseivel, mások a speciális kérdéseivel foglalkoznak (ez utóbbiba soroltuk az egyes szakterületek, illetve a határon túli magyar régiók speciális terminológiai problémáit), továbbá van a terminológiai szabványokkal és a szaknyelvi helyesírással foglalkozó írás is a kötetben. A tanulmányokat a szerzők átdolgozták és frissítették, ahol szükséges volt, ott a szakirodalmi hivatkozásokat is megújították, a digitális források linkjeit ellenőrizték. Minden tanulmány esetében lábjegyzetben tüntettük fel az első megjelenés adatait. Ezúton is köszönetünket fejezzük ki a szerzőknek, hogy hozzájárultak a kiválasztott tanulmány közléséhez és átdolgozták, aktualizálták a szöveget.

2. A terminológiastratégia dokumentumai és elindítása

A magyarországi terminológiai munkák szükségességén túl arra is többen rámutattak (pl. Tolcsvai Nagy 2017, 2019; Benő–Péntek 2019; Lanstyák 2019), hogy a több országban használt magyar nyelvű terminológiát harmonizálni (egyesíteni) szükséges egymással, össze kell gyűjteni és közzé kell tenni, milyen terminusokat használnak a szakemberek az egyes országokban, ezért több országból származó magyar nyelvi adatokat tartalmazó terminológiai adatbázis(ok)ra van szükség. A terminológiát nem csak magyar nyelven célszerű közzétenni, hanem többnyelvű adatbázisokban érdemes a harmonizációs feladatokat megoldani, így angol nyelven, valamint horvát, német, román, szerb, szlovák, ukrán stb. nyelveken is célszerű a terminusokat harmonizálni és közzétenni.

Már évtizedek óta számos nemzetközi dokumentum hívta fel a figyelmet a terminológia fontosságára a többnyelvűségben, a kulturális sokszínűség megőrzésében és az információhoz és a tudáshoz való egyetemes hozzáférésben. Az általános terminológiastratégiai elvek a 2000-es években jelentek meg a nemzetközi dokumentumokban. Egy általános magyar terminológiastratégia kialakításához az UNESCO által 2005-ben kiadott dokumentumot (UNESCO-irányelv 2005, magyarul: Terminológiapolitikai irányelvek 2019), valamint szabványokat vettünk és veszünk alapul (ezek felsorolását lásd a kötet végén található *Válogatott terminológiastratégiai bibliográfiá*-ban: Fóris et al. 2023). A terminológiastratégiával foglalkozó ISO 29383:2020 Terminology policies – Development and implementation szabvány alapján a terminológiastratégia olyan elvek és stratégiák összessége, amelyek egy adott szaknyelv vagy domén terminológiájának fejlesztéséhez és szabályozásához alapul szolgálnak. A szabvány általános útmutatót ad, de, ahogy arra az előszavában rámutat, a valóságban nincs két teljesen egyforma helyzet, és minden nemzet vagy szervezet terminológiastratégiája szükségszerűen egyedi. Nemzeti szinten a terminológiastratégia jogi dokumentum vagy információs stratégia formájában szokott megjelenni, míg kisebb szervezetekben többnyire a munkafolyamatra és az azt támogató technológia használatára vonatkozó irányelvek formájában hozzák létre, gyakran a „terminológia” szó sem szerepel benne.

A nemzetközi útmutatások alapján már 2018-ban indítványoztuk egy összehangolt magyar nemzeti terminológiastratégia előkészítését. Az ennek megalapozására szervezett konferencián számos magyarországi és határon túli tudományos intézet és szervezet képviselője vett részt meghívott előadóként. A konferencia szervezői és előadói együttesen törekedtek az együttműködésre és a stratégia megalapozására, illetve megállapodásra azokról az elvekről, amelyek elvezetnek a magyar terminológiastratégia létrehozásához. A konferencia előadásainak írott változata *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* címmel tanulmánykötetben jelent meg (Fóris–Bölcskei 2019b). A magyar terminológiastratégia kialakítására vonatkozó ajánlásokat a kötet záró tanulmányában foglalmazták meg a szerző-szerkesztők (Fóris–Bölcskei 2019a: 157). Egyben ezek az ajánlások képezték a magyar terminológiastratégia kialakításának a bázisát is. Ezek a következők:

- „A terminológiastratégiai tervdokumentum előkészítése érdekében vitaindító, középtávú (4-10 év) stratégiai tervdokumentum, úgynevezett „Zöld könyv” kiadása. A 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet a kormányzati stratégiai irányításról 38.§-ának értelmében a Zöld könyv felhívja a figyelmet a terminológia mint szakpolitikai terület legfontosabb megoldatlan kérdéseire és kezdeményezi, hogy az érintett szervek a kérdésekkel a kormányzati stratégiai irányítás keretein belül foglalkozzanak.

- Egy úgynevezett terminológiastratégiai tervdokumentum tervezet elkészítése.
- Terminológiastratégiai tanácsadó testület létrehozása.
- A terminológiastratégiai tervdokumentum tervezet elkészítése és közzététele nyomán érkezett visszajelzések alapján a részletes dokumentumok: terminológiastratégiai tervdokumentum és program elkészítése.
- Magyar Nemzeti Terminológiai Portál elindítása.
- Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis megtervezése, költségigények, személyi és eszközfeltételeinek kidolgozása.”

3. A Nyelvtudományi Kutatóközpont szerepe a terminológiastratégia kialakításában

Egy összehangolt magyar nemzeti terminológiastratégia előkészítésének megalapozása tehát számos kutató és több intézmény közös erőfeszítésével történt meg. A magyar terminológiastratégia kialakítására vonatkozó általános ajánlásokat (Fóris–Bölcskei 2019a: 157) a Nyelvtudományi Kutatóközpont felkarolta, és pályázata keretében megkezdte az előkészületeket. Prószéky Gábor főigazgató felismerte a terminológiastratégia kialakításának jelentőségét és 2021-ben vezetésével a Lexikológiai Intézetben belül létrejött a Terminológiai Kutatócsoport (<https://nytud.hu/kutato-csoport/terminologia-kutato-csoport/kutatasi-terulet>), majd – a már idézett ajánlásokat követve – összehívta a Terminológiastratégiai Tanácsadó Testületet (TTT; elnöke Prószéky Gábor, társelnöke Fóris Ágota; <https://nytud.hu/terminologiastrategiai-tanacsado-testulet>), célként tűzte ki a Magyar Terminológiai Koordinációs Központ megalapítását és a jelen *zöld könyv* elkészítését. Az ajánlásokban foglalt további feladatok megvalósítása jövőbeli feladat.

A Nyelvtudományi Kutatóközpont szervezeti, tudományos és informatikai hátterénél fogva a legalkalmasabb intézmény az ajánlásokban foglalt feladatok megvalósítására, így a jövőben egy nemzeti terminológiai portál és egy nyilvános nemzeti terminológiai adatbázis létrehozására és fenntartására (Fóris 2021: 52). Prószéky Gábor *A magyar nyelv digitális fenntarthatóságáért* című előadásában összefoglalta a kutatóközpontban folyó munkákat: nagyszámú köznyelvi (írott és beszélt nyelvi) szövegtörzsek érhető el a Nyelvtudományi Kutatóközpont honlapján, de a szaknyelvi törzsek és a terminológiai adatbázis(ok) még hiányoznak. Szaknyelvi törzsek és terminológiai adatbázis(ok) létrehozásához jól felszerelt intézményi háttér, megfelelő digitális háttér, valamint a terminológia területén képzett szakemberek és anyagi támogatás szükséges. Ahogy megállapította: **„Azok a nemzetek, amelyek elmaradnak a nyelvük digitális támogatásával, kiszorulnak a digitális térből, és jelentős hátrányt szenvednek egyéni és társadalmi szinten, ezért a magyar nyelv digitális támogatása nemzetstratégiai kérdés”** (Prószéky 2021). Erre a digitális

támogatásra a magyar szaknyelveknek is szükségük van, hiszen terminológiastratégiai szempontból az egyik legfontosabb feladat egy magyar nemzeti terminológiai portál és terminológiai adatbázis munkálatainak elindítása.

A jelen elképzelés előzményeként részben korpusznyelvészeti, részben lexikográfiai munkák jöttek létre, elősorban a jelen munkálatokat koordináló Nyelvtudományi Kutatóközpont jogelődjében, az MTA Nyelvtudományi Intézetében 1997-ben megalakult Korpusznyelvészeti Osztályon, melyből később a Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Intézet is kifejlődött (<https://nytud.hu/kutatas/intezet/nyelvtechnologiai-es-alkalmazott-nyelveszeti-intezet>), és amely jelentős kutatási tapasztalatot halmozott fel a nyelvtechnológia, ezen belül különösen a nyelvi erőforrások kifejlesztése területén. Számos olyan sikeres nemzetközi projektben vettek részt, amelyek közt volt a *CONCEDE*, melynek célja egyrészt a nyugati nyelvekre kidolgozott elektronikus szótári adatbázisok létrehozására irányuló új szabványok kidolgozása volt. Szintén az osztályon készült el a magyar terminológiai kutatás számára is alapvető *Magyar Nemzeti Szövegtár* (MNSZ) első változata, mely induláskor egy 187,6 millió szavas reprezentatív korpusz volt, és később a határon túli nyelvváltozatokkal kiegészülve vált valóban nemzetivé: ma már egy 1 milliárd szónyi korpusz szolgáltatja az alapját. Érdemes megemlíteni, hogy az idei évben a következő, 10 milliárd szavas változat létrehozása is elindult, valamint a nagy nyelvi modellek kialakításához szintén a közelmúltban létrehozott, jelenleg 41,5 milliárd szót számláló szövegtörzs is a terminológiai kutatások rendelkezésre áll. A kétezres évek elején készült el a *Magyar Egységes Ontológia*, melynek közvetlen célja egy szakterület, a távközlés területén működő közönségszolgálati tevékenység intelligens gépi támogatása volt, de közvetett célja egy olyan egységes nemzeti ontológiai keretrendszer megteremtése volt, mely szabadon felhasználható csúcsontológiát és egy ehhez kidolgozott szakontológiát tartalmazott, és nyílt, szabadon felhasználható ontológia-infrastruktúrára épült. Hároméves munka eredményeképpen a MorphoLogic, az SZTE és az MTA NYTI együttműködésében 2007-re készült el a szinonim szavakat és a köztük lévő relációkat feltérképező WordNet lexikai adatbázis magyar változata, a *HuWordNet*. A Nyelvtudományi Intézet koordinálásával hat közép-európai nyelv (bolgár, horvát, lengyel, magyar, szerb és szlovák) nyelvi erőforrásainak (írott és beszélt nyelvet feldolgozó korpuszoknak, szótáraknak, ontológiáknak), valamint eszközeinek (morfológiai, szintaktikai és egyéb nyelvi elemzőknek) feltérképezése, egységes színvonalra hozása és a köztük lévő szabványos átjárhatóság biztosítása volt a *CESAR* projekt célja. A nemzetközi szinten is jelentős *CLARIN* együttműködés egy egységes európai nyelvtechnológiai infrastruktúra létrehozását célozta, melyhez kapcsolódva a vezető hazai nyelv- és beszédtechnológiai kutatóhelyek stratégiai jelentőségű *HunCLARIN* kutatásiinfrastruktúra-hálózatának munkáját is az intézmény

kutatói koordinálták. A szintén nemzetközi *EFNILEX* projekt célja a két- és többnyelvű szótárak készítéséhez használható költséghatékony, (fél)automatikus módszer kifejlesztése volt nyelvtechnológiai eszközök és párhuzamos korpuszok segítségével, holland–francia, magyar–angol, magyar–szlovén és magyar–litván nyelvpárokra. A közelmúltban lezárult páneurópai projekt, az *ELEXIS* célja pedig egy olyan infrastruktúra fejlesztése volt, amely elősegíti az együttműködést a kevesebb erőforrással rendelkező nyelvek és a fejlett e-lexikográfiai tapasztalattal rendelkezők között, továbbá közös szabványokat és megoldásokat hoz létre a lexikográfiai források fejlesztésére és szabványokat dolgoz ki a lexikográfiai források kinyerésére, strukturálására és összekapcsolására. (Az itt hivatkozott projektek összefoglaló leírását lásd Dodé–Ludányi 2021 kötetében.)

4. A magyar terminológiastratégia kialakítása. A zöld könyv tartalma

Jelen kötet előszavában Prószéky Gábor, a pályázat vezetője mutatja be az elnyert pályázat részleteit és a Nyelvtudományi Kutatóközpont munkáját és jövőbeli terveit.

A tanulmánykötetet négy nagy részre osztottuk: I. *A terminológiastratégia általános kérdései*; II. *A terminológiastratégia speciális kérdései*; III. *Szabványok és helyesírás*; IV. *Bibliográfia*.

Az I. rész *A terminológiastratégia általános kérdései* címmel öt tanulmányt tartalmaz. Fóris Ágota és Prószéky Gábor a bevezető tanulmányban *A zöld könyv: a magyar terminológiastratégiai munkák megalapozása és elindítása* címmel bemutatják a zöld könyv elkészítésének előzményeit és célját, a magyar terminológiastratégia kialakításának feltételeit, és a Nyelvtudományi Kutatóközpont szerepét a magyar terminológiastratégiai munkák megalapozásában és elindításában. Tolcsvai Nagy Gábor *Nyelvstratégia és terminológia* című tanulmányában a terminológia legfontosabb stratégiai, nyelvstratégiai kérdéseit tárgyalja. Álláspontja szerint a terminológia a nyelvtudomány olyan területe, amelyben folyamatos és tudatos emberi beavatkozás történik. Áttekinti, hogy a terminológia hol helyezkedik el a nyelvtudomány általános keretében, konkrétan a szemantika területén, tisztázza a terminológia kapcsolatát a nyelvhasználattal, majd részletezi a nyelvi tervezés általános nyelvstratégiai jellemzőit és azoknak a terminológiai tevékenységben betöltött specifikus szerepét. B. Papp Eszter *A terminológiastratégia kérdései Európában* című tanulmányában az európai helyzetképet és néhány európai ország törekvéseit és eredményeit mutatja be a terminológiastratégia területén, ismertet néhány olyan nemzetközi terminológiai szervezetet és azok alapidokumentumait, amelyek iránymutatást nyújthatnak a magyar terminológiapolitika és egy nemzeti terminológiai adatbázis kidolgozásához. Felhívja a figyelmet többek között arra, hogy az UNESCO terminológiapolitikai irányelvei javasolják egy olyan Nemzeti Terminológiai Intézet felállítását, amely a

kormányt támogatja minden olyan tevékenységben, amely a terminológia előállítására, fejlesztésére, alkalmazására, megosztására és karbantartására irányul, alkalmas a nyelvterületen folyó terminológiai munkák koordinálására, valamint megfelelően felkészült a tanácsadásra a terminológiával és a szaknyelvekkel kapcsolatban. Ezen irányelvek alapján felvázolja a terminológiastratégia kialakítása kezdetén megválaszolandó kérdéseket, a munkamódszereket és a várható nehézségeket. Végül néhány európai ország példáján mutatja be a terminológiastratégiai helyzetképet. Tamás Dóra Mária *A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei* című tanulmányában a terminológiastratégia és terminológiai adatbázisok kapcsolatából kiindulva a terminológiai adatok tárolására alkalmas segédeszközöket tekinti át és mutatja be: a terminológiai adatbázisok jellemzőinek ismertetése mellett foglalkozik az elektronikus szótárak, a számítógépes ontológiák, a teauruszok, a taxonómiák és a fogalomtárak jellemzőivel. A segédeszközökön belül kiemelten tárgyalja a terminológiai adatok tárolására kifejlesztett terminológiai adatbázisok jellemzőit, típusait, az azok építéséhez szükséges összetevőket, az előállításukkal foglalkozó szervezeteket, a készítésükhöz szükséges szoftvereket és a terminológiai bejegyzések szükséges adatkategóriáit. Főris Ágota és Bölcseki Andrea *Ajánlások a magyar terminológiastratégiához* című tanulmányukban az UNESCO terminológiastratégiai irányelveihez igazodva méri fel a magyar terminológiastratégia legfontosabb feladatait; majd a terminológiastratégia létrehozásához szükséges területek közül arra összpontosítanak, hogy milyen formában teszik közzé a terminológiai adatokat Európa más országaiban. Meghatározzák továbbá, hogy milyen feladataink vannak a terminológiai adatok közzétételével kapcsolatosan a magyar nyelvterületen. Az írás második felében az európai országok egy részében már működő nemzeti terminológiai gyűjtőportálok, adatbázisok jellemzőit tekintik át azzal a céllal, hogy elősegítsék egy magyar nemzeti terminológiai portál kialakítását. Végül összegzik a terminológiastratégiai ajánlásokat: zöld könyv kiadása, terminológiastratégiai tervdokumentum tervezet készítése, terminológiastratégiai tanácsadó testület létrehozása, terminológiastratégiai tervezet és program kialakítása, (nemzeti) terminológiai portál és (nemzeti) terminológiai adatbázis építése és menedzselése. Gyakorlatilag ezek az ajánlások képezik a terminológiastratégiai munkák megindításának bázisát, a jelen zöld könyv alapját is ezek jelentik.

A II. rész *A terminológiastratégia speciális kérdései* címmel hét tanulmányt tartalmaz. Kuna Agnes és Ludányi Zsófia tanulmánya *Terminológiai elvek az orvosi szaknyelvben és a gyógyító kommunikációban. Problémák, tendenciák, ideológiák* címmel az orvosi nyelv felhasználói rétegzettségét (tudományos nyelv, szakmai köznyelv, közvetítő nyelv) alapul véve ismerteti az e szaknyelvhez kapcsolódó terminológiastratégiai feladatokat. A szerzők bemutatják az orvosi szaknyelv néhány általános

jellemzőjét, majd ismertetik az egyes felhasználói szintekhez köthető, terminológiát érintő főbb problémaköröket. Ezt követően rámutatnak a terminológiai tervezés és a nyelvi ideológiai meghatározottság kapcsolatára, majd részletezik, hogy milyen fórumai vannak a magyar orvosi szaknyelvnek. Összegzésként néhány terminológiastratégiai javaslatot és feladatot fogalmaznak meg az orvosi szaknyelv területén. Németh Gabriella és Szoták Szilvia tanulmánya *Az igazságügyi közfeladat-ellátás nyelvstratégiai kérdései a jog és nyelv vonatkozásában* címmel az igazságügyi nyelvhasználatot érintő nyelvstratégiai kérdéseket tárgyalja, a fordítás nézőpontjából közelítve a kérdéskörhöz. A szerzők szerint a digitalizáció korában is szükség van igazságügyi nyelvstratégiára, azt pedig nem elszigetelten, hanem az általános nyelvstratégia részeként volna érdemes megalkotni. Az általuk leírtakat a köztulajdonban lévő Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI Zrt.) feladatellátásának szemszögéből fogalmazták meg. A OFFI Zrt. jogi és közigazgatási fordításokkal foglalkozik, ennek megfelelően tevékenységi körébe esik a jogi és okiratfordítás, a terminológiaépítés és a fordításhitelesítés. A szerzők kiemelik a közérthetőség kérdését mint olyan alapvető követelményt, amely nélkül egy jól működő, ügyfélbarát és hatékony állam elképzelhetetlen. A továbbiakban megvizsgálják, hogy milyen jogi keretei vannak a közérthető jogi szaknyelv megvalósításának. Az OFFI Zrt. terminológiai munkákat is végez, elsősorban a fordítások terminológiai előkészítésének biztosításához, ennek érdekében létrehozta egy jogi-közigazgatási terminológiai adatbázist, a *IUSTerm*-et, amelynek adatokkal történő feltöltésébe nem csak magyarországi kollégákat, de a szomszédos országok kétnyelvű nyelvész-jogász-terminológus szakértőit is bevonták. Ennek az adatbázisnak a munkálataiba is betekintést nyerünk a tanulmányban. Fischer Márta *Nyelvtervezés, fordítás és a magyar EU-terminológia* címmel írt tanulmánya a magyar terminologiastratégia európai uniós fordítási vonatkozásait tárgyalja. Áttekinti az európai uniós környezet nyelvtervezésre gyakorolt hatását, és részletezi az uniós szövegek fordításának terminológiai nehézségeit, különös tekintettel a magyar nyelvre. Felhívja a figyelmet arra, hogy a csatlakozás után a fordítási tevékenységet az uniós intézmények koordinálják, így a korpusztervezés egy része és a kodifikáció is uniós szinten történik, és ez utóbbinak az eszköze az EU intézményközi terminológiai adatbázisa, a *IATE*. A szerző megállapítja, hogy segítené a koordinációt, ha a hazai fordítási és terminológiai munkát átfogó fordítási, nyelv-, illetve terminologiastratégia támogatná. Kiemeli, hogy a fordításnak a nyelvekre gyakorolt hatása nem csak a terminológiában tűnik ki, hanem a nyelvek más szintjein is megjelenik. Tárgyalja még az uniós – nem uniós terminusok fogalmát, valamint a fordítói stratégiákat a fogalmi és a nyelvi szint különválasztásával. Prószéky Gábor tanulmánya *Terminológia és neurális hálók* címmel azt ismerteti, hogy a szóbeágyazási módszerek hogyan használhatók

terminológiai célokra, illetve bemutatja, hogy hogyan lehetséges ezeket a módszereket a magyar nyelvre felhasználni. A szerző kiindulása az, hogy a gépi szövegmegértéshez közelebb visz bennünket, ha a meglévő szövegeinkből a gép ki tudja találni a jelentést és a világismereti relációk egy részét. A továbbiakban részletesen ismerteti a szóbeágyazási modellek lényegét, amelyekben a lexikai elemek olyan vektorok, ahol az egymáshoz szemantikailag és/vagy morfológiailag hasonló szavak közel, az eltérőek távol vannak. A szerző számos magyar nyelvű példát hoz illusztrációként. Csernicskó István és Szabó Mihály Gizella tanulmánya *Hátrányból előnyt: a magyar nyelvpolitika és nyelvtervezés kihívásairól* címmel először tisztázza a nyelvpolitika és a nyelvtervezés terminológiájának legfontosabb, a szakirodalomban használt alapfogalmait. Kiemeli, hogy a *magyar nyelvpolitika, magyar nyelvtervezés* terminusokat kétféleképpen értelmezhetjük: magyar nemzeti, illetve magyarországi nyelvpolitikaként/nyelvtervezésként. Teljesen egységes magyar nemzeti nyelvpolitikáról és nyelvtervezésről nem beszélhetünk ugyan, de érdemes volna a különböző országok magyar közösségeiben (ideértve a magyarországit is) a nyelvpolitikát és a nyelvtervezést összehangolni. Részletesen foglalkozik a tanulmány a kisebbségi közösségek nyelvpolitikai és nyelvi jogi helyzetével; a magyar nyelv helyzetével, és a nyelvpolitikai és nyelvtervezési feladatokkal a határon túli magyar közösségek körében, valamint a nyelvi határtalanítás kérdéskörével; továbbá az oktatáspolitikai nyelvi részével. Benő Attila és Péntek János tanulmánya *A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben* címmel ismerteti azokat a folyamatokat és okokat, amelyek az előző században a magyar szaknyelvi regiszterek leépüléséhez vezettek Erdélyben. A tanulmány bemutatja, hogy a 2000-es években milyen kedvező folyamatok indultak el az oktatás különböző terein, amelyekben egyaránt jelentős szerepet játszott a tudatos, határtalanító nyelvi tervezés és az integrációs tudománypolitika. A szerzők részletesen ismertetik a szaknyelvek helyzetét, szintjeit (pl. közoktatás, felsőoktatás, tudományos nyelvhasználat, ismeretterjesztés), illetve bemutatják a tudományos nyelvhasználatot és összegzik a főbb problémákat, ezek között a nemzedékváltás, az elszigeteltség és a publikációk nyelvének (angol, román, magyar) megválasztása okozta nehézségeket. Kitérnek a terminológiai kettősség, vagyis a túlzott purizmus és rejtettebb kontaktusjelenségek érvényesülése által okozott nehézségekre is. Részletesen, példákkal támasztják alá a szaknyelvi tervezés fontosságát az államspecifikus terminusok területén. Végül hét pontban sorolják fel a terminológiastratégiai feladatokat. Lanstyák István tanulmánya *Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia* címmel először a nyelvmenedzselés-elméletet mutatja be. Álláspontja szerint a nyelvmenedzselés-elmélet egy olyan keret, amely sokféle nyelvalkító törekvést képes integrálni (pl. a nyelvművelést és a nyelvtervezést is). Amellett érvel, hogy ez az elmélet alkalmasabb és előnyösebb a Kárpát-medencei kisebbségi

magyar közösségekben meglévő nyelvi, köztük terminológiai problémák kezelésére, mint a hagyományos nyelvtervezés. Megkülönbözteti a nyelvmenedzselés szintjeit: mikro- és makroszint, illetve egyszerű és szervezett nyelvmenedzselés; a nyelvalkítást olyan ernyőterminusként használja, amely egyaránt magába foglalja a diskurzusalakítást és a korpuszalkítást; a nyelvmenedzselésbe egyaránt besorolja a standard és nemstandard nyelvváltozatok menedzselését. Felhívja rá a figyelmet, hogy számos más kérdéssel is számolni kell a nyelvalkítás során, például az eltérő érdekekkel és a hatalmi viszonyok szerepével, a nyelvi problémákat kommunikációs problémaként érdemes kezelni, és érdemes figyelembe venni a tágabb társadalmi kontextust. A tanulmány valós nyelvi problémákat is bemutat a szlovákiai magyar nyelvhasználatból és megoldásokat kínál rájuk.

A III. rész *Szabványok és helyesírás* címmel, kettő tanulmányt tartalmaz. Sermann Eszter írása *A terminológiai munkafolyamatokra vonatkozó ISO szabványok* címmel azokat a legfontosabb szabványokat és az ezekben foglalt elveket összegzi, amelyek szerepet játszanak a terminológiastratégiai munkákban. Megállapítja, hogy a terminológiastratégia kialakításának fontos része a szabványosított terminológia adatbázisokban való elhelyezése, és az egyes adatbázisok összekapcsolása egységes, nemzeti adatbázissá. Felhívja a figyelmet arra, hogy a bemutatott szabványok használata ugyan nem kötelező, de jelentős segítséget nyújthatnak a munkálatokhoz, például az ISO szabványok leírják a fogalmak, fogalmi viszonyok azonosítására, a fogalmi rendszerek felvázolására és a definíciók megfogalmazására, valamint a különböző elnevezésekre vonatkozó alapelveket, valamint ajánlásokat tartalmaznak a terminológiai adatbázisok fajtáira, tartalmi jellemzőire vonatkozóan. Ludányi Zsófia tanulmánya *A szaknyelvek helyesírásának szabályozásáról. Elmélet, gyakorlat, dilemmák* címmel a szaknyelvek helyesírásának szabályozásával foglalkozik. Bemutatja a magyar szaknyelvi helyesírási szabályzatok háttérét, az általános (köznyelvi) és a szaknyelvi helyesírási szabályzatok egymáshoz való viszonyát, továbbá részletes tájékoztató bibliográfiát ad a létező szaknyelvi helyesírási szabályzatokról, szótárakról és szójegyzékekről. Ezen túl példákat hoz a szaknyelvek tipikus helyesírási problémáira a Nyelvtudományi Kutatóközpont nyelvi tanácsadó szolgálatának gyakorlatából.

A IV. részben, a könyv legvégén tesszük közzé a *Válogatott terminológiastratégiai bibliográfiá-t*, amely egy olyan szakirodalmi válogatás, amely a terminológiastratégia általános elveire és módszereire összpontosít, és az alábbi négy téma köré rendeződik: terminológiastratégiai alapelvek; terminológiai adatbázisok készítése; nyilvános nemzeti terminológiai adatbázisok és portálok Európában és a fontosabb nemzetközi terminológiai adatbázisok; nyilvánosan elérhető, magyar nyelvet tartalmazó adatbázisok – elérhetőségi adatok, jellemzők. Ennek a bibliográfiának az adatai a projekt honlapján is elérhetővé válnak, kibővítve az egyes tételek részletesebb elemzésével és más, hasznos információk megadásával.

Szakirodalom

- Benő Attila – Péntek János 2019. A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 59–72.
- Dodé Réka – Ludányi Zsófia (szerk.) 2021. *A korpusznyelvészettől a neurális hálókig. Köszöntő kötet Váradi Tamás 70. születésnapjára*. Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest. <https://mek.oszk.hu/22100/22157/22157.pdf>
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea 2019a. Ajánlások a magyar terminológiastratégiaához. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 140–164.
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) 2019b. *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvterületen>
- Fóris Ágota 2021. *Bevezető gondolatok a terminológiastratégiáról*. In: Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia (szerk.) *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. OFFI Zrt., Budapest, 48–60. <https://www.offi.hu/sites/default/files/media/files/terminologiastrategia-48-60.pdf>
- Glossa Iuridica* folyóirat 2023/X/3. tematikus száma. <https://ajk.kre.hu/index.php/glossa-iuridica>
- Lanstyák István 2019. Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 73–93.
- Prószéky Gábor 2021. *A magyar nyelv digitális fenntarthatóságáért*. Elhangzott: az MTA Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság ülésén, Budapest, 2021. március 1. https://mta.hu/data/dokumentumok/i_osztaly/Pr%C3%B3sz%C3%A9ky_-_A_magyar_nyelv_digit%C3%A1lis_fenntarthat%C3%B3s%C3%A1g%C3%A1%C3%A9rt_2021.pdf (Hozzáférés: 2023. június 10.)
- Tolcsvai Nagy Gábor 2019. Nyelvstratégia és terminológia. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan Kiadó – OFFI Zrt., Budapest. 33–46.
- UNESCO-irányelv 2005 = *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities*, 2005. UNESCO, Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf>
- Terminológiapolitikai irányelvek 2019. = Terminológiapolitikai irányelvek. A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben, 2019. (Ford.: Somogyi Zoltán, lektorálta: B. Papp Eszter.) In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L'Harmattan – OFFI Zrt., Budapest. 167–218.

Források

- Európa digitális évtizede: a 2030-ra kitűzött célok. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_hu (Hozzáférés: 2023. június 30.)
- Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea (összeáll.) 2023. Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia. In: Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.) *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv*. Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest. 331–348.
- ISO 29383:2020 Terminology policies — Development and implementation
Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája (2020–2030). 2020. Mesterséges Intelligencia Koalíció – Digitális Jólét Program – Innovációs és Technológiai Minisztérium, Budapest. <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/kiadvanyaink> (Hozzáférés: 2023. június 30.)
- Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Intézet (Nyelvtudományi Kutatóközpont). <https://nytud.hu/kutatas/intezet/nyelvtechnologiai-es-alkalmazott-nyelvészeti-intezet> (Hozzáférés: 2023. július 20.)
- Terminológiai Kutatócsoport (Nyelvtudományi Kutatóközpont, Lexikológiai Intézet). <https://nytud.hu/kutatocsoport/terminologia-kutatocsoport/kutatasi-terulet> (Hozzáférés: 2023. június 10.)
- Terminológiastratégiai Tanácsadó Testületet (TTT). <https://nytud.hu/terminologia-strategiai-tanacsado-testulet> (Hozzáférés: 2023. június 10.)